

כלב בן יפונה

אביעד תפוחי

- ◆ הקדמה
- ◆ שמא גרים
- ◆ כולו לב
- ◆ והכלבים עזי נפש
- ◆ ישראל עזים שבאומות
- ◆ בן יפונה- בן חצרון
- ◆ דעת הפרשנים על פי הפשט
- ◆ רמזים בכתובים התומכים בדעת חז"ל
- ◆ רעיון התומך בדרשת חז"ל – קשר דוד וכלב
- ◆ רעיון נוסף התומך בדרשת חז"ל – כלב ונשותיו
- ◆ תירוצים לשאלות הראשונים
- ◆ סיכום

הקדמה

לכל אדם מישראל יש חלק בארץ ישראל אשר מותאם לו באופן אישי. חלק בארץ אשר בו יוכל לפרוח ולהוציא לפועל את תכונותיו המיוחדות. "לך אתן את ארץ כנען חבל נחלתכם" - חבל מידה שבו מדוד החלק המתאים לאותו פרט¹. הטלת הגורל בימי יהושע לא היתה אקראית אלא היתה "על פי ה'". זאת משום שיש צורך בקביעה אלוקית איזה חלק מתאים למהות של כל שבט ושבט².

כלב הוא היחיד שהבטיח לו ה' מפורשות את נחלתו המסוימת בארץ-
 "זולתי כלב בן יפנה הוא יראנה ולו אתן את הארץ אשר דרך בה
 ולבניו יען אשר מלא אחרי ה'"³.

ואכן התקיימה הבטחה זו -

-
1. עולת ראייה חלק א, עמוד רג. ובאגרות ראי"ה חלק א, אגרת לט הפנה ל'חסד לאברהם' עין הארץ, נהר יג.
 2. ישנה דעה שאפילו חלוקת המשפחות בתוך כל שבט ושבט נעשתה עפ"י ה' (רמב"ן במדבר כו,נד).
 3. דברים א, לו.

"ויברכהו יהושע ויתן את חברון לכלב בן יפנה לנחלה. על כן היתה חברון לכלב בן יפנה הקנזי לנחלה עד היום הזה יען אשר מלא אחרי ה' אלקי ישראל"⁴.

למדנו שישנו קשר מהותי בין כלב לסביבות חברון. כיון שכך ננסה ללמוד על דמותו של כלב ומתוך דברים אלה אולי נזכה להבין מהם תכונותיה המיוחדות של חברון וסביבותיה⁵.

שמה גרים

חז"ל החשיבו מאד את משמעות השמות עד שדרשו-

מנא לן דשמה גרים (מנין לנו שהשם גורם למהותו של האדם)? אמר רבי אליעזר דאמר קרא "לכו חזו מפעלות ה' אשר שם שמות בארץ"⁶ – אל תקרי שמות אלא שמות⁷.

מהו אם כן משמעות השם כלב?

מהם קווי האופי המהותיים שבכלב ששם זה מבטא?

לכאורה קשה לומר שכלב יקרא על שם החיה 'כלב'. בימי התנ"ך כלב זוהה כחיה שפלה. לדוגמה, כשאיש בושט מטיח אשמה באבנר נאמר-
"ויחר לאבנר מאד על דברי איש בשת ויאמר הראש כלב אנכי"⁸.

בדברי חז"ל לא מצאתי שהתייחסו לכך אך אולי ניתן להציע כמה כיווני מחשבה על פי התכונות שאנו מוצאים אצל כלב. למפרע נוכל אולי לומר שהם מהווים את משמעות השם שלו.

כולו לב

ניתן לומר שהשם 'כלב' משמעותו- 'כולו לב'⁹.

מצאנו שכלב בן יפונה נוהג פעמיים באותה טקטיקה של נאמנות בלב אך כלפי חוץ מתנהג באופן של חוסר נאמנות כביכול.

4. יהושע יד, יג-יד.

5. ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה (וא"כ איך יתכן לומר שחברון היא עיר מקלט השייכת לשבט לוי)? אמר אביי: פרוודהא (נתנו לכלב את פרוורי העיר חברון) דכתיב "ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפנה" (מכות דף י.). למדנו מכאן שדמותו של כלב חופפת לא רק על העיר חברון עצמה אלא גם על סביבותיה.

6. תהלים מו, ט.

7. ברכות דף ז.

8. שמואל ב, ג, ח.

9. מהר"ל חידושי אגדות על הוריות (דף יג.) מפרש כך את משמעות שם החיה 'כלב'.

כפי שמביא רש"י את דרשות חז"ל-

"רוח אחרת" – שתי רוחות אחת בפה ואחת בלב. למרגלים אמר – אני עמכם בעצה, ובלבו היה לומר האמת ועל ידי כן היה בו כח להשתיקם... זהו שנאמר¹⁰ "ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי" – ולא כאשר עם פי.¹¹

ושוב בעומדו מול עם ישראל נוהג כלב באותו אופן-

צווח ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם. השומע היה סבור שבא לספר בגנותו, מתוך שהיה בלבם על משה בשביל דברי המרגלים. שתקו כולם לשמוע גנותו, אמר והלא קרע לנו את היס והוריד לנו את המן והגזיז לנו את השליו.¹²

נראה מדברי חז"ל שהם ראו באור חיובי את מעשהו זה של כלב כיון שעל ידי תחכום זה הצליח לשכך במעט את זעמו של עם ישראל נגד משה רבינו עד אשר דרשו-

אמר לו הקב"ה למשה טובה גדולה אני מחזיק לו שנאמר (דברים א) זולתי כלב בן יפנה מהו זולתי לזה אתי יותר מששים רבוא מכם¹³.

אולי על שם מעשה מתוחכם זה נקרא כלב. שמו זה מורה על כך שעל ידי שהשכיל לרגע להיות כולו אך ורק לב זכה למחות בעם ישראל על חטא המרגלים ולהיות לפה לדבר ה'.

בהסבר זה יש קושי מסוים כי על פי הסבר זה שמו של כלב מורה על מעשה חד פעמי. אמנם מעשה זה הוא יקר וחשוב מאד אך קשה לראות בו משהו שמורה על תכונה יסודית באישיותו של כלב.

הכלבים עזי נפש

אפשר ללכת בכיוון נוסף. יתכן שאכן כלב נקרא על שם החיה- 'כלב'. אמנם כלב איננו חיה מכובדת אך יש בו תכונה חיובית מסויימת שבולטת אצל כלב בן יפונה.

10. יהושע יד ז.

11. רש"י במדבר יד, כד.

12. רש"י במדבר יג, ל.

13. במדבר רבה טז. אמנם דרשה זו היא לגבי הפסוק "ויהס כלב את העם" ולא לגבי זה שפיו ולבו של כלב לא היו שווים, אך מכיוון שברור בחז"ל שכלב היה מסוגל לתמוך במשה רק מפני שהמרגלים והעם חשבו שהוא מתנגד למשה, אם לא היה ראוי לנהוג כן אזי לכאורה לא היה ראוי לשבח על כך שהיסה את העם באופן זה.

מעין זה מצינו במדרש חז"ל-

אומה זו כחיות השדה נמשלות... יהודה נמשל כאריה דכתיב "גור אריה יהודה", דן- "יהי דן נחש", נפתלי- "אילה שלוחה", יששכר- "חמור גרם", יוסף- "בכור שורו", בנימין- "זאב יטרף", ועל שאר כתיב "מה אמך לביאה בין אריות רבצה"^{14, 15}.

שבטי י-ה ודאי לא השוו לגמרי לחיות אלו אלא ישנה תכונה מסוימת בחיות אלו שהוותה תכונה יסודית באישיותם.

מה היא אם כן התכונה המיוחדת אצל כלבים שהייתה יסודית אצל כלב בן יפונה?

הנביא אומר על הכלבים-

"והכלבים עזי נפש"¹⁶.

הפירוש המילולי של עזות הוא חוזק. כשאדם ניחן במידת העזות אזי נפשו היא חזקה כחלמיש, הוא אדם שאיננו ניתן לשינוי בקלות. עמדתו של אדם עז הינה יציבה והוא מסוגל לעמוד בלחצים ובלבד לעשות את מה שנראה לו כנכון¹⁷.

ככל מידה גם במידה זו יש מן החיוב ומן השלילה. אם אדם משתמש במידה זו להתעקש ולהיקבע בדברים שליליים אזי יקשה מאד להניעו מזה. אך אם העזות משמשת ככלי לעמידה יציבה בכדי "שלא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת ה' יתברך"¹⁸ וכן ככלי התמודדות עם קשיים וסיבוכים הנקרים בדרכו כשרוצה לעשות מעשה נכון, אזי מידה זו מבורכת עד מאד.

14. יחזקאל יט, ב.

15. שמות רבה פרשה א. סוטה דף יא:

16. ישעיהו נו, י.

17. הראשונים (רש"י ורד"ק) פרשו את העזות שבפסוק זה כתאווה וזאת על פי סוף הפסוק "לא ידעו שבעה...". וכן הפסוק הבא "אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר גדול יתר מאד". לענ"ד תאווה ועזות פנים הם שניהם נובעים משורש אחד ולכן נקראו גם בשם אחד. שניהם ביטוי לחוזק של הנפש, אדם שנפשו עזה לא מסתפק במועט וגם לא נשבר בקלות. וד"ק. כן מוכח גם מהגמרא בביצה (כה:): שלושה עזים הם- ישראל באומות, כלב בחיות. משמע שזו אותה סוג של עזות.

18. דברי הרמ"א בסעיף הראשון בשו"ע. ועיין במשנה ברורה ס"ק ה שמביא בשם הבית יוסף שמידת העזות מגונה היא ואין ראוי להשתמש בה אף לעבודת ה'. ועיין בביאור הלכה שמבאר שם שגם לפי הבית יוסף ישנם מקומות אשר ראוי בהם להשתמש במידת העזות. החילוק הוא שאם הלעג נגדו איננו מונע ממנו לעשות זאת אזי לא יתקוטט אתם אך אם רוצים על ידי לעגם למנוע ממנו לקיים מצוות ה' בשלמותה אזי מצווה להשתמש בעזות להלחם נגדם. וחילוק זה נוגע ממש לענייננו.

דו-הצדדיות של מידה זו באה לידי ביטוי במשנה באבות-
יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי
לעשות רצון אביך שבשמים. הוא היה אומר עז פנים לגיהנם ובשת
פנים לגן עדן¹⁹.

מצד אחד 'הוי עז כנמר' אך מצד שני 'עז פנים לגיהנם'. אין בזה סתירה אלא
השלמה הדדית בין שני הצדדים של אותו מטבע.

בכלב בן יפונה באה לידי ביטוי בצורה מאד חזקה המידה של העזות החיובית.
הוא איננו נמנע מלהסתכן למען אידיאלים.

כאשר מבין כלב שנקלע למצוקה באשר חבריו לריגול עומדים להוציא את
דיבת הארץ רעה הוא מקבל החלטה נועזת להיכנס לגוב האריות של ענקי
חברון²⁰. הסכנה הכרוכה בכך לא עוצרת בעדו מלהשתטח על קברי אבות בכדי
להיות נושע מעצת המרגלים.

לאחר מכן שוב מחרף כלב את נפשו בהיותו אחד משני המרגלים אשר נשלחו
לרגל את יעזר²¹ ולאחר מכן לרגל את יריחו²² ²³.

גם בימי זקנותו לא משה תכונה זו מכלב ובהיותו בן שמונים וחמש נגש הוא
ליהושע ובפיו בקשה-

"עודני היום חזק כאשר ביום שלח אותי משה ככחי אז וככחי עתה
למלחמה ולצאת ולבוא. ועתה תנה לי את ההר הזה אשר דבר ה'
ביום ההוא כי אתה שמעת ביום ההוא כי ענקים שם וערים גדלות
בצרות אולי ה' אותי והורשתים כאשר דבר ה' ²⁴"

ענקים אלו אשר הטילו את אימתם על המרגלים כפי שהם מציינים בדיווחם
"וגם ילידי הענק ראינו שם"²⁵ לא מרתיעים את כלב גם לעת זקנותו. זוהי
תכונה מרכזית אצלו, עזות ועיקשות להשלים את המשימה עד סופה למרות
קשיים וסכנות.

19. אבות פרק ה משנה כ.

20. עיין בהעמק דבר שמפרש שמסירות הנפש שלו להיכנס לחברון בכדי להתפלל היא זו
שזכתה לציון לשבח מאת ה'.

21. תרגום יונתן במדבר כא, לב.

22. במדבר רבה טז.

23. מעניין לשים לב ששותפו לאותם מעשי ריגול הוא פנחס אשר בקנאותו גלה שמידת
העזות דקדושה הינה חזקה גם בו ובכך הוא מהווה בן זוג מתאים לכלב.

24. יהושע יד, יא-יב.

25. במדבר יג, כח. חז"ל דרשו שמה שאמרו המרגלים "כי חזק הוא ממנו" זה מפני שראו את
שלוש הענקים. עיין במדבר רבה טז, יא.

פן נוסף בעזותו של כלב מתבטא בכך שהוא לא נכנע ללחצים.

הוא העומד מול העם ומול רוב גדולי הדור²⁶ ומשתיק אותם מהוצאת דיבה על ארץ חמדה, והוא הדבק באמת הברורה שלו "עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה". כלב איננו חת מפני איש ואיננו מוותר על דבר ה' אשר יקום לעולם.

הוא גם לא נכנע ללחצים מבית.

לאחר שכלב נותן את עכסה בתו לעתניאל בן קנז לאשה באה עכסה אל אביה וטרוניא בפיה-

אמרה לו (עכסה): מה חמור זה כיון שאין לו מאכל באבוסו מיד צועק, כך אשה כיון שאין לה תבואה בתוך ביתה מיד צועקת. "ותאמר תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני" – בית שמנוגב מכל טובה. "ונתתה לי גולות מים" – אדם שאין בו אלא תורה בלבד²⁷.

עכסה באה בטענה כלפי אביה לפי שנתן לה תלמיד חכם עני ועתה אין לה מה לאכול. לכאורה טענה משכנעת, אך כלב לא זע מעמדתו בדבר ההכרחיות של בתו להיות נשואה לתלמיד חכם ומשיב לה-

"ויתן לה כלב את גולות עליות ואת גולות תחתיות" אמר לה – מי שדר עליונים ותחתונים יבקש ממנו מזונות²⁸.

תשובת כלב היא שעליה לדבוק בתורה ובלומדיה ולא לדאוג מן הפרנסה²⁹. תשובה זו מורה על עמידה איתנה על העקרונות ללא שום נטיה אנה ואנה מפני לחצים כבדים ככל שיהיו.

מידת העזות, ככל מידה, צריכה לבוא במידה מדודה. אם תכונת העזות והעמידה על העקרונות תגלוש מעבר למקום הראוי לה אזי באחת תהפך מתכונה חיובית לתכונה שלילית. יש פעמים בהם ראוי לו לאדם שלא יפגין את עזותו אלא ידע לוותר מעט ובדרך עקיפה יוכל להשיג ולממש עקרונות בצורה שלימה יותר.

כך נהג כלב. עם כל עזותו היה מסוגל לעצור את עצמו כל אותם ארבעים יום של ההליכה עם המרגלים ולא להשמיע את התנגדותו הנחרצת להוצאת הדיבה. הוא הבין שאם רצונו להיות גורם משפיע על עם ישראל בחזרתם

26. כפי שנאמר על המרגלים "כולם אנשים ראשי בני ישראל המה".

27. תמורה דף טז.

28. שם.

29. פירש רש"י שם- דהאי ודאי לא יצטרך דכתיב בה "היתה כאניות סוחר וגו'".

לקדש ברנע עליו לגבור על העזות ולהשים עצמו כאלם. בזה הוכח שעזותו הינה טהורה ומזוככת לשם שמיים.

גם בעיר חברון עצמה ישנה השלמה בין מידת העזות ומסירות הנפש לבין מידת הרחמים, שכן חברון היא עיר מקלט. בכך נוצר איזון בין העמידה התקיפה על האמת ונכונות להתמסר למענה לבין היכולת להביט בסלחנות ולדאוג גם לאנשים שאינם במדרגה הגונה- רוצחי נפש בשגגה.³⁰

ישראל עזים שבאומות

המהר"ל מבאר את מידת העזות באופן יותר מעמיק.

חז"ל אמרו-

תנא משמיה דרבי מאיר: מפני מה נתנה תורה לישראל – מפני שהן עזין. תנא דבי רבי ישמעאל... שאלמלא נתנה תורה לישראל אין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם. והיינו דאמר רבי שמעון בן לקיש: שלשה עזין הן – ישראל באומות, כלב בחיות, תרנגול בעופות.³¹

מבאר המהר"ל³² שעזות של ישראל נובעת מכך שאנחנו בדרגה רוחנית גבוהה. החומר מושפע בקלות ואפשר לשנות אותו מצורה אחת לצורה אחרת. לעומתו הרוח הוא דבר נצחי שאיננו משתנה בקלות.

זהו דבר שאפשר לראות בחוש גם בעולם של חול. אדם שעולמו הרוחני- מחשבתי משמעותי לו ומהווה את מרכז חייו לא בקלות משתכנע ומשתנה. לעומתו אדם שעיקר עולמו הוא הצד הגשמי משתנה יותר בקלות.

אך הרבה מעבר לכך נכון ביחס לדביקות בה' – אמונה³³.

"האמונה משמשת בצד הגבוה שלה להעלות את רוח האדם למדרגת אומץ כזה שלא יוכל לבוא מבלעדה"³⁴.

כשאדם חדור באמונה צרופה בה' אזי הוא מסוגל לחיות חיים של גבורה, חיים של כח רצון אדיר שגובר על כל הקשיים.

30. מאמרי רא"ה, בדברים שנאמרו באזכרה לקדושי חברון במלאות שנה לפרעות תרפ"ט, עמוד 462.

31. ביצה דף כה:

32. נצח ישראל פרק יד.

33. עיין מהר"ל גבורות ה' פרק ז שאומר לגבי האמונה-

"כי האמונה שיש בו חוזק המציאות היא מעלה אלוקית. כי הדברים החומריים חלושי המציאות מקבלים שינוי תמיד... אבל מאחר שיש בו האמונה והוא דבר חזק שלא ירהר אנה ואנה לכך הוא דבר אלוקי אינו גשמי שכל דבר אלוקי לא יקבל שינוי כלל".

34. מדות הרא"ה, אמונה סעיף כט.

גם אצל כלב העזות והגבורה נבעו מתוך דביקות מוחלטת ברבש"ע. ה' בעצמו מעיד על כלב שמעשיו נבעו מתוך דביקות שלמה שהרי קראו עבד-
"ועבדי כלב עקב הייתה רוח אחרת עמו".

מעטים זכו לתואר של עבד ה', כלב הוא אחד מהם. מתוך עבדות זו היה מסוגל להגיע לאותה עזות העומדת לו לאדם בכל המצבים הקשים.

בן יפונה- בן חצרון

עד עתה דנו במשמעות שמו הפרטי עתה נעבור לדון במשמעות ייחוסו- בן יפונה³⁵.

תחילת דברי הימים (פרק ב' ופרק ד') דן הרבה בייחוסו של כלב ובצאצאיו ומשם נוכל לדלות פרטים רבים על כך.

כשהספר בא לייחס את בני ישראל הוא פותח בייחוס שבט יהודה. כידוע ליהודה נולדו מתמר כלתו תאומים- פרץ וזרח.

"בני פרץ חצרון וחמול" (דה"י א, ב,ה)

"ובני חצרון אשר נולד לו את ירחמאל ואת רם ואת כלובי" (שם,

פסוק ט)

האם כלובי זה הוא כלב?

הבה נמשיך לקרוא.

"וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה... ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור. וחור הוליד את אורי ואורי הוליד את בצלאל". (שם, פסוקים יח-כ).

חז"ל במסכת סוטה³⁶ דרשו שעזובה זו אפרת וזו מרים הנביאה וכוונת הכתובים היא שכלב נשא את מרים בעודה מצורעת כאשר עזבו אותה כל בחורי ישראל ולכן נחשב כאילו הולידה³⁷. לאחר שהתרפאה חזר ונשא אותה ואז קראו את שמה אפרת³⁸.

35. כאשר אנו עוסקים בעניין יחוסו חשוב להוסיף שכלב בן יפונה גם מכונה בתורה (במדבר לב,יב) כלב בן יפונה הקנזי.

חז"ל דרשו (סוטה יא:): שכוונת כינוי זה הוא שאביו של כלב מת עליו בהיותו צעיר וקנז גדלו, לכן נקרא על שמו.

מעניין לציין שכלב הכיר תודה לאביו החורג וקרא לבנו קנז (דברי הימים א, ד,טו).

36. דף יא: יב.

37. חז"ל דרשו כן לפי שאם הולידה הינו כפשוטו מדוע כתוב שעזובה היא אשה (מהרש"א)

38. אינני יודע מדוע כך דרשו חז"ל.

שואלת הגמרא-

"בן חצרון? בן יפונה הוא!"

ברור לגמרא ממקום אחר שכלב בן יפונה הוא זה שנשא את מרים לאשה וממילא שואלת מדוע נקרא פה כלב בן חצרון?

מתרצת הגמרא-

בן שפנה מעצת מרגלים.

דהיינו שבאמת שם אביו הוא חצרון אלא שכונה בן יפונה לפי מעשיו.

דעת הפרשנים על פי הפשט

אבן עזרא והרד"ק³⁹ הקשו שאין זה פשט הכתובים כיון שלפי זה יוצא שחצרון הוליד את כלב בהיותו לפחות בן מאה ושבעים. שהרי חצרון היה מיורדי מצרים, וכלב בצאתו ממצרים היה רק בן ארבעים. ומכיוון שישראל היו במצרים מאתיים ועשר שנים נמצא שחצרון היה לפחות בן מאה שבעים (210-40=170) כשהוליד את כלב.

אם כך קשה שהרי כתוב בדברי הימים לאחר הפסוקים שעוסקים בכלב ואפרת-

"ואחר בא חצרון אל בת מכיר אבי גלעד והוא לקחה והוא בן ששים שנה" (שם פסוק כא). נמצא שאת כלב הוליד חצרון עוד לפני היותו בן ששים.

אבן עזרא מוסיף להקשות מדוע לא ציינה התורה את הנס המופלא הזה שחצרון הוליד בגיל מבוגר שכזה, הרי כשאברהם הוליד בהיותו 'רק' בן מאה זה מעורר תמיהה "הלבן מאה שנה יולד"⁴⁰.

מכח קושיות אלו אומרים אבן עזרא והרד"ק שצריך לומר שהיו שני כלב. כלב בן חצרון היה מדור יורדי מצרים ואילו כלב בן יפונה היה מדור באי הארץ.

רמזים בכתוב התומכים בדעת חז"ל

מה סוברים חז"ל, איך יתכן שדרשו דרשה שסותרת לכאורה את פשטי המקראות?

היה מקום לומר שגם חז"ל מודים שבמציאות אלו שני אנשים שונים, ועומק דברי חז"ל הוא שכלב בן יפונה הווה המשך לכלב בן חצרון במעשיו⁴¹.

39. רד"ק דברי הימים א, ב, יח. אבן עזרא שמות כד, יד. וכן הקשה גם הגר"א בביאורו לדבה"י.

40. בראשית יז, יז.

אך במקרה דנן אין לומר כן לפי שבגמרא בסנהדרין⁴² חז"ל לומדים הלכה מתוך כך שמפרשים שכלב בן חצרון הוא כלב בן יפונה. אם הקשר בין השניים היה רק מבחינה רוחנית לא היה אפשר להסיק מכאן הלכה, בפרט שהלכה זו קשורה להגדרת המציאות (עיין הערה)⁴³.

אם כן צריך להבין מה הניע את חז"ל לפרש מה שפרשו ומה יתרצו לשאלות הנ"ל.

ראשית ישנם רמזים בכתובים עצמם שכלב המדובר הוא כלב בן יפונה. א. "ובני כלב אחי ירחמאל מישע בכרו הוא אבי זיף ובני מרשה אבי חברון" (שם פסוק מב). מכך שבנו של כלב בן חצרון הוא ראש לעיר חברון יש רמז לכך שכלב זה איננו אלא כלב בן יפונה אשר ירש את חברון. ב. "ובת כלב עכסה" (דבה"י א, ב, מט).

והרי ידוע לנו⁴⁴ שלכלב בן יפונה הייתה בת בשם זה.

אמנם היה אפשר לומר ששם זה היה נפוץ במשפחה זו ואין מכאן ראיה שכלב זה הינו כלב בן יפונה. אך לא נראה לומר כן שהרי בדרך כלל התנ"ך לא מספר על בנות אלא אם כן הן בנות חשובות ומפורסמות. מסתבר לומר שהכתוב טרח לציין פה את עכסה לפי שזו עכסה המפורסמת שקראנו עליה בספר יהושע ובספר שופטים שהייתה בתו של כלב בן יפונה⁴⁵.

הרעיון שגרם לדרשת חז"ל- כלב ודוד

נראה לי שחז"ל גם סברו שמוכרח להיות שכלב בן יפונה הוא שנשא את מרים הנביאה ולכן נצרכו לומר שכלב בן חצרון שנשא את מרים הוא כלב בן יפונה. מדוע?

41. כך אפשר לבאר את דברי חז"ל בכמה מקומות. "פנחס זה אליהו" (פרקי דר' אליעזר, פמ"ו)- והרי חיו בהפרש של מאות שנים. "הוא בעור, הוא כושן רשעתיים הוא לבן הארמי" (סנהדרין קה.)- והרי לבן חי מעל חמש מאות שנה לפני כושן רשעתיים.

42. דף סט:

43. חז"ל מחשבים מכאן שבזמן התנ"ך היה יכול איש להוליד בהיותו בן שמונה שנים בלבד. החשבון הוא שכלב היה בן ארבעים בזמן הקמת המשכן, והרי בצלאל בן אורי בן כלב היה מבוגרו כשהיה בן שלוש עשרה. מחשבת הגמרא שיוצא מכאן שהם הולידו בגיל שמונה. עיי"ש. והרי חור היה בנו של כלב בן חצרון אלא מוכח שסוברת הגמרא שכלב בן חצרון הוא כלב בן יפונה.

44. יהושע פרק טו. שופטים פרק א.

45. כעין זה יש ברש"י על התורה אשר כותב על הפסוק (בראשית פרק ד, כב) "ואחות תובל קין נעמה", שנעמה היא אשתו של נח. מבארים מפרשי רש"י שההכרח לפירושו הוא דאל"כ למה ציינה התורה אשה זו באופן מיוחד.

הגמרא בסוטה⁴⁶ אומרת-

"ויעש להם בתים" – "...חד אמר בתי מלכות... דוד נמי ממרים קאתי, דכתיב: 'ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור' וכתב: 'דוד בן איש אפרתי וגו'."

דוד המלך המכונה 'אפרתי' הוא צאצא של מרים הנביאה הנקראת 'אפרת'. נראה שחז"ל סברו שהקשר ההדוק שיש בין כלב בן יפונה לדוד המלך, כפי שנפרט בהמשך, מורה על כך שדוד הוא צאצא של כלב⁴⁷. כיון שכן דרשו חז"ל שכלב בן יפונה הוא זה שנשא את מרים- אפרת לאשה. למרות שמפורש שדוד הוא בנו של רם, אחי כלב, ולא של כלב עצמו מכל מקום דרשו חז"ל שאחת מבנותיו של כלב נישאה לאחד מאבותיו של דוד⁴⁸ וכך יוצא שכלב הוא סביו של דוד.

הנצי"ב⁴⁹ מבאר את הקשר המדויק כך:

בדברי הימים כתוב-

"ואלו היו בני כלב... שלמא אבי בית לחם" (שם, פסוקים נ-נא).

דהיינו ששלמא שהיה בנו של נחשון (כמבואר ברות ובדברי הימים) היה נכדו של כלב לפי שביתו של כלב נישאה לנחשון. ומדויק הדבר להפליא בכך ששלמא מכונה 'אבי בית לחם' שזהו כידוע מקום מושבו של בועז⁵⁰ ואחריו גם מקום מושבו של ישי אב דוד⁵¹. כנראה שבית לחם הייתה העיר בה גרו במשך דורות רבים אבותיו של דוד המלך⁵².

46. דף יא:

47. על פי דרשת חז"ל זו מתפרש פסוק בדברי הימים. הכתוב אומר- "ואחר מות חצרון בכלב אפרתה, ואשת חצרון אביה ותלד לו את אשחור אבי תקוע" (דברי הימים פרק ב פסוק כד).

הפרשנים התלבטו בפירוש המילים הקשות "בכלב אפרתה".

אפשר לומר שכוונת הפסוק לומר שהמשכו של חצרון לאחר מותו היה בבנו כלב. ולא סתם בבנו זה אלא בזיווגו של בנו עם אפרת- מרים אשר משני גדולי עולם אלו יצא דוד המלך ומלך המשיח. וזה סגנונו של הספר שכאשר מונה את תולדותיו של אדם מסוים איננו כותב בהכרח שהיה בנו אלא רק כותב את שם בנו אחריו, וכן איננו כותב את כל תולדותיו אלא רק את החשוב. דוגמא לכך- "בני יהודה פרץ חצרון" והרי חצרון הוא בנו של פרץ ולא עוד אלא שהוא רק אחד מבניו, אלא שזה סגנונו של ספר זה.

48. מהרש"א על סוטה דף יא:

49. פירושו על ספרי, פרשת בהעלותך.

50. רות פרק א-ב.

51. שמואל א פרק טז.

52. אולי אפשר להוסיף מעט על דברי הנצי"ב מי הייתה אותה בת שנשאה לנחשון.

מהו הקשר בין דוד המלך לכלב?

הזוהר הק"ש⁵³ משווה בין שני גדולי עולם אלו בכך ששאבו את כוחם מהאבות הטמונים בחברון. שניהם ראו צורך להתחיל את דרכם דרך השהייה בחברון. אך כיון שאין לי עסק בנסתרות אנסה להסביר את הקשר שביניהם על פי התבוננות באישיותם.

הזכרנו שאחת התכונות המרכזיות באישיותו של כלב היא הגבורה הנובעת מתוך דבקות גמורה ברבש"ע.

אין צורך להאריך לבאר עד כמה תכונות אלו הן יסודיות באישיותו של דוד המלך הלוחם והנעים זמירות ישראל אשר מכונה משום אותה תכונה בדיוק כ'עדינו העצני'.

נראה לי להוסיף תכונה נוספת יסודית מאד באישיותו של כלב.

חז"ל דרשו⁵⁴ שהשמות ישר ושובב המופיעים בדברי הימים הם כינויים לכלב ומשמעותם היא-

ישר – שישר את עצמו. שובב – ששיבב את עצמו⁵⁵.

הדגש של חז"ל על המילים "את עצמו" מלמד אותנו על תכונה יסודית אצל כלב. כלב הוא אישיות עצמאית, הוא בעצמו מיישר ומשובב את עצמו ללא השענות על אחרים. כלב מצליח להתגבר על עצת המרגלים כביכול בעצמו, ללא ברכתו של משה רבינו.

בזה הוא לכאורה שונה באופן מהותי מיהושע בן נון. על יהושע אמרו "פני משה כחמה ופני יהושע כלבנה"⁵⁶, זו הייתה מהותו של יהושע להיות מקבל

בדברי הימים מופיעה על אדם נוסף שהיה אבי בית לחם-

"... בני חור בכור אפרתה אבי בית לחם" (שם, פרק ד פסוק ד).

למדנו מכאן שכבר בנו של כלב, חור, היה מראשי העיר בית לחם.

נראה לומר לפי זה שבתו של חור היא שנישאה לנחשון ומכאן ואילך נעשה נחשון וצאצאיו אחריו אבות העיר בית לחם.

ואכן גם לפי חשבון הדורות מסתבר לומר כן. שהרי רם היה אחיו של כלב. עמינדב בנו של רם היה באותו דור של חור בנו של כלב. נחשון הוא בדור של נכדיו של כלב, וממילא אשתו לא הייתה בתו של כלב אלא נכדתו, בת חור אבי בית לחם.

53. זהר הקדוש ריש פרשת לך-לך. ציין אליו אינצקלופדיית אספקלריא, ערך כלב.

54. סוטה דף יב.

55. הגירסא בגמרא היא ששובב את יצרו. אך רש"י גרס ששובב את עצמו.

56. בבא בתרא דף עה.

מאורו הגדול של משה רבינו ולהצניע את אורו העצמי. כך גם נתפס בעיני דורו כבר בשעה ששב מלתור את הארץ כפי שמספרת הגמרא⁵⁷ -

פתח יהושע דקא משתעי, אמרי ליה: דין ראש קטיעה ימלל?

מספרים לנו חז"ל שיעוד לפני השלב שבו הסה כלב את העם נסה יהושע לדבר אל העם אך העם לא אפשר לו לדבר. טענת העם כלפיו הייתה שהוא ראש קטוע, קרי שהוא איננו עומד לעצמו אלא הוא נשען על משה רבינו וכפי שדבר זה התבטא בכך שמשה הוסיף לו את ה'ראש' של שמו⁵⁸.

אולי לכן יהושע איננו האיש שמחזיר בפולולו את שלושת אלפי ההלכות שנשתכחו. מהותו של יהושע היא קבלה והפנמה, בור סיד שאינו מאבד טיפה, ולא יצירה מחודשת⁵⁹. לעומתו כלב הוא עצמאי במהותו ולכן הוא זה שיוזם את החזרת ההלכות בפולול כדרשת חז"ל על הפסוק⁶⁰ -

"ויאמר כלב אשר יכה את קרית ספר ולכדה ונתתי לו את עכסה בתי לאשה. וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב ויתן לו את עכסה בתו לאשה" -

שלושת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה. אמר רבי אבהו אעפ"כ החזירן עתניאל בן קנז מתוך פולולו, שנאמר "וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב"⁶¹.

אולי בזה אפשר לבאר את מאמר חז"ל בתוספתא⁶² שכלב ויהושע שקולים זה כזה. ההשוואה היא בין שני כוחות חשובים - בור סיד שאינו מאבד טיפה⁶³ מול מעיין המתגבר. כפי שנחלקו בזה חכמי ישראל במשנה באבות האם מידת מעיין המתגבר היא העליונה או שמידת בור סיד היא העליונה.

מידה זו של עצמאות וחידוש מצויה במידה רבה גם אצל דוד המלך. עד אליו מנהיגי העם לא לקחו על עצמם משימות מעבר לשמירה על המצב הקיים. דוד המלך פועל בכדי להתקדם הלאה. הוא מרחיב את גבול ישראל אף מעבר לנדרש בכיבוש סוריא. הוא גם משתדל לבנות את הקומה הרוחנית הבאה -

57. סוטה דף לה.

58. זה הרחבה של פירושו של הערוך המובא בגיליון הש"ס שם.

59. רעיון זה שמעתי מפי הרב בן ציון קריגר.

60. יהושע טו, טו-טז

61. תמורה טז.

62. כריתות פרק ד.

63. בשעה שנפטר משה רבינו לגן עדן, אמר לו ליהושע: שאל ממני כל ספיקות שיש לך! אמר לו: רבי, כלום הנחתיך שעה אחת והלכתי למקום אחר? לא כך כתבת בי 'ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל?' (תמורה דף טז).

בית המקדש למרות שלא התבקש לעשות כן. גם ספר תהלים שכתב הוא ייחודי מכל ספרי התנ"ך בכך שהוא ספר תפילות ותחינות היחיד בתנ"ך שהרי רק בספר זה כל הפרקים הם פניה ישירה אל רבש"ע.

היוצא מדברנו הוא שישנם קוי אופי חדים וברורים השווים בין כלב ודוד. אולי אף זה הביא את חז"ל לדרוש שכלב הוא סבו של דוד ודהיינו שכלב בן חצרון הוא כלב בן יפונה.

עד כדי כך קשור דוד לכלב שכאשר הנביא מתאר את נבל הכרמלי כתוב כך-
 "ושם האיש נבל... והאיש קשה ורע מעללים והוא כלבי"⁶⁴.

יונתן תרגם 'כלבי' - "מדבית כלב". מפרש רש"י⁶⁵ שנבל חשב שהוא שווה ערך לדוד המלך לפי ששניהם צאצאים של כלב. זאת אומרת שנבל מבין שחלק נכבד ממעלתו של דוד נובעת מכך שהוא צאצא של כלב ואם כן דוד איננו עדיף על נבל בעצמו.

רעיון נוסף שגרם לדרשת חז"ל- כלב ונשותיו

נראה לי שהקשר בין כלב לדוד הוא הסיבה העיקרית שסברו חז"ל שכלב בן יפונה הוא כלב בן חצרון אשר נשא את מרים הנביאה. אך אפשר שישנה עוד סיבה משנית.

כתוב בדברי הימים -

"ובני כלב בן יפנה... ואשתו היהדיה ילדה את ירד אבי גדור ואת חבר אבי שוכו ואת יקותיאל אבי זנוח ואלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח מרד" (פרק ד פסוקים טו-יח).

חז"ל⁶⁶ הבינו את הפסוק כפשוטו שכלב נשא את בתיה בת פרעה, היינו בתו של מלך מצרים. לפי דרשת חז"ל היא זו שהצילה את משה מן היאור ובניה המפורטים כאן הם כינויים למשה רבינו. יש לשים לב שכאן מפורש שכלב המדובר הוא כלב בן יפונה.

יתכן שבתו של פרעה לא הייתה רצוייה על בחורי ישראל וכלב נשאה בכדי לגמול עמה חסד ובכדי להדבק במשה רבינו שהיה קשור אליה.

64. שמואל א, פרק כה פסוק ג.

65. דברי הימים א, א, ט.

66. מגילה דף יג.

לפי זה נישואי כלב למרים הם חזרה על אותו מעשה בדיוק. שהרי גם מרים לא הייתה רצויה כדרשת חז"ל⁶⁷ -

ולמה נקרא שמה עזובה? שהכל עזובה מתחילתה.

כיון שנצטרעה מרים לא היה מי שרצה לשאת אותה ונשאה כלב לשם שמיים. פרש רש"י שם שבדק באחיה אהרן ומשה וראה אותם צדיקים ורוב בנים דומין לאחי האם. דהיינו שכלב לא שת לבו לצד החיצוני של מרים אלא דבק בצד הפנימי שלה שהיא אחות אהרן ומשה.

אולי לכן מסתבר היה לחז"ל שכלב שנשא את אפרת הוא כלב שנשא את בתיה בת פרעה כיון שבשתייהן הנישואים הם לשם שמיים, לשם חסד עם נשים עזובות ולשם הידבקות בגדולי הדור, משה ואהרן.

מכאן אנו למדים תכונה נוספת של כלב. כאשר אדם חי חיי אמונה ומסירות הוא מסוגל להתרומם להסתכל מעבר לצד החיצוני של הדברים. הוא איננו מסתנוור ממה שהעין הגשמית תופסת אלא יש לו התבוננות פנימית יותר. זאת משום שברור לו שהצד הגשמי איננו העיקר אלא מהווה רק עזר לצד הרוחני- הפנימי. אולי גם לכן היה מסוגל כלב להשתחרר מהרושם שעשו הענקים על שאר המרגלים ולהבין שהצד הגשמי הזה איננו הקובע כיון שבהתבוננות פנימית "לחמנו הם, סר צלם מעליהם וה' עמנו אל תראום"⁶⁸.

תירוצים לשאלות הראשונים על דברי חז"ל

שאלתם הראשונה הייתה מלשון הפסוק-

"ואחר בא חצרון אל בת מכיר אבי גלעד והוא לקחה והוא בן ששים שנה" (שם פסוק כא). הקשו הראשונים שעל פי דרשת חז"ל הרי חצרון הוליד את כלב הרבה אחרי גיל ששים.

יתכן שחז"ל יבארו את הפסוק שכוונתו שחצרון אכן הוליד את כלב אחרי גיל ששים אלא שאחרי שהוליד את כלב חזר ובא על אשה אחרת שלקח אותה בהיותו בן ששים. והיינו שהמילים בן ששים אינם תיאור הזמן שבו אנו עסוקים כעת אלא תיאור זמן של מעשה הנישואים שנעשה בעבר.

שאלת אבן עזרא הייתה שלפי חז"ל יוצא שחצרון הוליד את כלב בהיותו לפחות בן מאה שבעים, ואם כן הייתה התורה צריכה לפרסם זאת.

67. סוטה דף יב.

68. במדבר יד, ט

שאלה זו על דברי חז"ל חוזרת בדברי האבן עזרא גם לגבי דרשת חז"ל שיוכבד נולדה בין החומות. שהרי לפי זה יוצא שהולידה את משה בהיותה בת מאה ושלושים⁶⁹.

הרמב"ן⁷⁰ תוקף בחריפות את דבריו על כך שסותר את דברי חז"ל ואומר "והנה פן יהיה חכם בעיניו בסתירת דברי רבותינו אני צריך לענות אליו". ומבאר שהתורה לא נזקקת לפרש בכל פעם שקורה נס, שהרי כל שכר ועונש של התורה הם ניסים. רק כאשר הנס בא בהודעה מראש על ידי נביא או מלאך מזכירה אותו התורה לפי שרק במקרים אלו הנס מפורסם וגלוי. תירוץ זה של הרמב"ן עונה גם לשאלת הראב"ע אצלנו.

סיכום

פתחנו בכך שדמותו של כלב מהווה מודל למהות הרוחנית של אזור חברון. במאמר עמדנו על משמעותו הפנימית של השם כלב. העלנו שיתכן שמשמעות השם כלב הינה- כולו לב. זאת משום שכלב השכיל לשמור את לבבו נאמן למרות שנזקק לשנות את דיבורו. אפשרות נוספת שהעלנו היא שמשמעות השם כלב הינה כשם החיה כלב. זאת משום שתכונה משמעותית מאד באישיותו של כלב היא תכונת העזות קרי הגבורה והדביקות במטרה האופיינית לחיה כלב. מידה זו מתגלה בצורה מאוזנת גם באישיותו של כלב וגם בעיר חברון. העמקנו במשמעות מידה זו והעלנו שהעזות נובעת אצל עם ישראל בכלל ואצל כלב בפרט מתוך חיי רוח מלאים.

דנו בדברי חז"ל שכלב בן חצרון המופיע בדברי הימים הוא כלב בן יפונה. ראינו שהאב"ע והרד"ק מקשים על דברי חז"ל שתי קושיות. יצאנו לבאר את דברי חז"ל ומצאנו שני רמזים בכתובים לדברי חז"ל. בנוסף העלנו שיש קשר מהותי בין כלב בן יפונה לדוד והעלנו אפשרות שיתכן שלכן חז"ל אמרו שכלב בן חצרון הוא כלב בן יפונה. עוד הוספנו שיתכן שחז"ל ראו קשר בין נישואי כלב בן יפונה לבתיה בת פרעה, לבין נישואי כלב בן חצרון למרים ולכן אמרו שזה אותו כלב. העמקנו שהמסר מנישואי כלב הוא על כך שאמונה מביאה להתבוננות פנימית. לבסוף העלנו תירוץ לקושיות הראשונים על דברי חז"ל.

69. שהרי עם ישראל היה במצרים מאתיים ועשר שנים, ומשה רבינו ביציאת מצרים היה בן שמונים.

70. בראשית מו, טו.